

ЖИТТЯ ТА СМЕРТЬ ЯК ПРОБЛЕМА ЛЮДИНИ

Толстов І.В., Український державний університет залізничного транспорту (Харків, Україна), email: tollivan12@gmail.com, ORCID 0000-0001-5511-1670

Мова йде про те, що думки та почуття про життя та смерть – це невід’ємна частина буття людини. Знання про скінченність свого існування, які увійшли до почуттів, надають сенс життю людини, змушують працювати її духовність.

Ключові слова: людина, життя, смерть, безсмертя, сенс життя.

THE LIFE AND DEATH AS A PROBLEM OF HUMAN

Tolstov I.V., Ukrainian State University of Railway Transport (Kharkiv, Ukraine), email: tollivan12@gmail.com, ORCID 0000-0001-5511-1670

We are talking about the thoughts and feelings about life and death are an integral part of being of human. The knowledge of the finiteness of one's existence, which has entered into feelings, gives meaning to the human life, makes his spirituality work.

Key words: man, life, death, immortality, meaning of life.

Важко знайти людину, яка б не розмірковувала про смерть, не порівнювала своє життя з нею, не зверталася до проблеми життя та смерті. Посилення інтересу до цієї проблеми спостерігається, як правило, в переломні періоди людської історії, коли девальгується та руйнується звичний спосіб суспільного життя, а також система духовних цінностей.

Саме сьогодні, коли пандемія COVID-19 є таким переломним періодом та вітальною загрозою для всього людства, а наявність в ній таких факторів як невидимість загрози, невизначеність майбутнього, неможливість контролювати ситуацію, робить проблему життя та смерті людини найбільш актуальною.

Суть цієї проблеми полягає в тому, що людина знає, що вона рано чи пізно помре, зруйнується її тіло, зникнуть її думки та почуття, але в той же час їй не хочеться вірити, що це неминуче станеться з нею, що припинить існування її унікальне людське «Я». Жага до життя, тілесної та духовної діяльності вступає в протиріччя з усвідомленням факту людської смертності, породжуючи страх перед смертю. Людина прагне зняти цю суперечність, позбутися страху смерті або, принаймні, зменшити його.

Уявлення про смерть пов’язані з духовними стражданнями особи, яка перебуває на межі двох світів. У граничній (між життям та смертю) ситуації загострюються почуття та думки людини про неминучість відходу з тлінного світу. Однак не можна забувати про те, що людина знаходиться в граничній ситуації, по суті, завжди (в тому сенсі, що загинути вона може в будь-який момент абсолютно випадково – нещасний випадок, теракт, землетрус тощо). Усвідомлюючи тимчасовість власного життя, особливо близькість власного кінця, особистість починає осмислювати власну долю по-іншому, немовби піднімаючись над повсякденністю, нерідко долаючи рівень буденної свідомості. У такій ситуації неминуче

виникають духовні страждання, глибину яких геніально відобразив Л. М. Толстой у повісті «Смерть Івана Ілліча». Письменник відтворив докладну картину внутрішнього світу людини, яка помирає, настрої якої постійно змінюються: від відчаю при очікуванні незрозумілої та жахливої смерті до надії на одужання, від жорсткого самобичування за неправильне прожите життя до самовпевненості в правильності пройденого шляху. ««Але як же не так, коли я робив все як слід?» – говорив він собі та одразу ж відганяв від себе це єдине розв’язання всієї загадки життя та смерті, як щось абсолютно неможливе».

Для толстовського персонажу страшна саме непоправність скоєного ним. І в цьому проявляється одна з фундаментальних проблем трагічності людського буття: спрямованість до нескінченності та одночасно обмеженість терміну перебування на землі. За нормального ходу життя уявлення про власний кінець існує лише в хиткий формі віддаленого образу. Адже навіть у разі реальної загрози смерті навряд чи хто-небудь здатний конкретно уявити своє зникнення з цього світу, тобто в середині себе ніхто не вірить у власну смерть. Це можна побачити на прикладі міркування Івана Ілліча: «Той приклад силогізму, якому він навчався в логіці Кізеветера: Кай – людина, люди смертні, тому Кай смертний, здавався йому все його життя правильним тільки по відношенню до Кая, але ніяк не до нього. То був Кай – людина, взагалі людина, і це було абсолютно справедливо; але він був не Кай і не взагалі людина, а він завжди був зовсім, зовсім особливою від всіх інших істотою; він був Ваня з мамою, папою, з Митею та Володею, з іграшками ... Хіба Кай був таким закоханим? Хіба Кай так міг вести засідання?...».

Очевидно, що така психологічна закономірність як невіра у свою смерть, пов’язана не тільки з усвідомленням особистістю власної неповторності, а й з тією особливою обставиною, яку умовно можна було б назвати феноменологією смерті. Ця феноменологія характеризується відсутністю досвіду у самої людини, адже пережити смерть на власному прикладі не вдалося ще нікому з живих людей. Вони стикаються зі смертю як з доконаним фактом лише з боку: коли вмирають інші. Звідси відчуття невідомості, таємниці, страху залишаються для живої людини суб’єктивно нездоланими.

Однак, людина не може постійно перебувати під гнітом усвідомлення неминучості своєї смерті. Вона витісняє це усвідомлення, прагне не думати про смерть, зміцнити ту якість свого внутрішнього, суб’єктивного досвіду, завдяки якому вона в ньому начебто вічна, бо не має свідомого досвіду про своє народження і не може мати свідомого досвіду про свою власну смерть. До того ж людина розвиває різні способи компенсації, формує в своїй психіці структури відповідної символіки, яку справедливо називають символікою безсмертя, або іморталізації. Ці структури іморталізації якраз й слугують в якості психологічного

захисту, забезпечують людині повноцінне життя в умовах розуміння та очікування своєї смерті.

Деякі дослідники виділяють п'ять способів іморталізації: 1) біологічне безсмертя (надія на продовження життя у нащадках); 2) творче безсмертя (надія на продовження життя в результатах своєї діяльності); 3) теологічне безсмертя (різні релігійні форми трансцендентування смерті шляхом встановлення зв'язку з вічними духовними цінностями); 4) натуралістичне безсмертя (надія на безсмертя шляхом злиття з природою, спосіб іморталізації, розвинений у японській та інших східних культурах); 5) чуттєва трансценденція (тут механізм іморталізації заснований на безпосередньому особистому досвіді, який пов'язаний з досягненням різних суб'єктивних станів, таких, як втрата почуття часу, просвітлення, екстаз, розширення свідомості тощо).

Кожен спосіб іморталізації базується на відповідних цінностях та пов'язаний зі своєрідною антропологічною проблематикою. Але всі вони свідчать про те, що проблема смерті за своєю суттю виражає не що інше, як проблему конституювання справжніх цінностей та обґрунтування сенсу життя. Сенс смерті – зворотний бік сенсу життя.

Таким чином, ми приходимо до висновку, що думки та почуття про життя та смерть – це невід'ємна частина буття людини. Знання про скінченність свого існування, які увійшли до почуттів, надають сенс життю, роблять реально відчутною нашу доброту, змушують працювати людську духовність. Хоча на перший погляд це може здатися парадоксальним, але чим частіше ми думаємо про смерть, тим повнішим та людянішим стає наше життя.